

Kazimierz Łatak

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2471-6372>

Pieczenie z XIII i XIV wieku w zasobie archiwum historycznego klasztora kanoników regularnych w Krakowie

Streszczenie: Artykuł prezentuje trzynasto- i czternastowieczne pieczęcie w zasobie historycznym archiwum klasztoru kanoników regularnych w Krakowie. Dotychczasowa kwerenda pozwala szacować, że w zasobie tym znajduje się ponad tysiąc odcisków różnorodnych pieczęci, w tym blisko trzysta z okresu przedtrydenckiego. Mimo tak okazałej liczby, zbiór nie doczekał się dotąd osobnej rozprawy. W artykule, który jest pierwszym z planowanej serii, zamieszczono informacje jedynie o pieczęciach z XIII i XIV w. Są wśród nich pieczęcie wystawców świeckich i kościelnych, a zatem władców, książąt, urzędników królewskich, szlacheckich właścicieli ziemskich, urzędów miast, papieży, biskupów i ich urzędników. Stąd opis lokuje się nie tylko w przestrzeni sfragistyki polskiej, ale też europejskiej.

Słowa kluczowe: sfragistyka, pieczęcie średniowieczne, archiwum historyczne klasztoru kanoników regularnych w Krakowie, kultura artystyczna

Uwagi wprowadzające – cel i zakres studium

Zamierzeniem autora poniższego tekstu jest wstępna prezentacja pozostających w cieniu dotychczasowych badań sfragistycznych pieczęci przechowywanych w zasobie archiwum krakowskiego klasztoru kanoników regularnych, które stanowią bardzo ważną i cenną, ale też zróżnicowaną część tego zasobu. Zasób klasztorowego archiwum obejmuje dokumenty i materiały od ostatniej dekady XIII w. Odciski pieczęci w tym zasobie, jak pozwala szacować wstępne rozpoznanie, stanowią zbiór nie mniejszy niż tysiąc obiektów. Wśród zidentyfikowanych dotąd udało się odnaleźć kilka unikatowych, a także rzadkich i osobliwych na gruncie polskim, jak na przykład odcisk pieczęci Adama Piotrowica herbu Jastrzębiec, dziedzica dóbr Kamon (dzisiaj Kamień), przywieszona do dokumentu wystawionego 3 VI 1319 r., czy odciski pieczęci dożów weneckich: Francesco Donato oraz Nicolo da Ponte. Ze względu na wciąż realizowany projekt badawczy

[Zbiór pieczęci w zasobie klasztoru Bożego Ciała kanoników regularnych laterańskich w Krakowie. Okres staropolski] i niezamkniętą jeszcze kwerendę źródłową, w niniejszej prezentacji zajmujemy się jedynie pieczęciami z XIII i XIV w. Zbiór ten tworzą odciski pieczęci związanych z dokumentami oraz wydzielony zbiór luźnych pieczęci, utworzony w latach dziewięćdziesiątych XX w. przy okazji próby nowej inwentaryzacji zasobu. Pod względem chronologicznym zróżnicowany zbiór otwierają odciski pieczęci dziesięciu kardynałów przy dokumencie odpustowym kolektywnym, wystawionym w 1289 r. w Rieti, zamykają zaś odciski pieczęci monarszych przy dokumentach wystawionych w 1400 r. w Krakowie. Pieczęcie z zasobu historycznego archiwum klasztorowego, jak już zasygnalizowaliśmy, nie były dotąd przedmiotem osobnej rozprawy. Przywoływano je natomiast przy okazji innych badań, głównie w kontekście badań dyplomatycznych, ale również w kontekście badań nad dziejami i kulturą aglomeracji krakowskiej, nad dziejami i kulturą kościoła oraz klasztoru kanoników regularnych, nad dziejami biblioteki i archiwum klasztorowego, nad dziejami kultu religijnego i pobożności ludowej oraz nad dziejami działającej przy kościele od 1343 r. konfraterni Najświętszego Sakramentu. Zanim jednak przejdziemy do prezentacji samych pieczęci, wypada krótko przedstawić dzieje klasztoru i jego archiwum, czyli środowisko i miejsce, w którym są przechowywane, stanowiąc istotną część jego wielowiekowego dziedzictwa kulturowego polskiego i środkowoeuropejskiego.

1. Klasztor i jego archiwum

Klasztor Bożego Ciała kanoników regularnych w Krakowie ma późnośredniowieczną metrykę. Powstał z inicjatywy pary królewskiej Jadwigi Andegaweńskiej (+1399) i Władysława Jagiełły (+1434), chociaż dokument fundacji wystawił już sam król w czwartek 26 marca 1405 r.¹ Niemały wpływ na decyzję pary królewskiej w sprawie fundacji miał także biskup krakowski Piotr Wysz (+1414), wykonawca testamentu królowej Jadwigi i główny architekt odnowienia krakowskiej uczelni². Zakonnicy przybyli z Kłodzka na Śląsku, które wówczas leżało w granicach państwa czeskiego oraz archidiecezji praskiej. Wszyscy byli absolwentami Uniwersytetu Praskiego, w tym jeden posiadał doktorat teologii, drugi doktorat obojga praw, dwóch kolejnych doktorat artium. Wybrany na urząd prepozyta Konrad Aleman (Bohemus), przeor Jan Austriak (Rakuszanin) oraz kanonik Łukasz Romanus byli bez wątpienia jeszcze z Uniwersytetu w Pradze dobrze znani takim profesorom Uniwersytetu Krakowskiego jak Jan Isner (+1411), Mikołaj Wigandi

¹ Przywilej fundacji zob. Archiwum Klasztoru Bożego Ciała w Krakowie [dalej: ABC], Pergaminy, sygn. 25. Wydanie: *Kodeks Dyplomatyczny Katedry Krakowskiej* [dalej: KDKK], II, ed. F. Piekosiński, Kraków 1883, s. 301–303; K. Łatak, *Kongregacja krakowska w regularnych laterańskich na przestrzeni dziejów*, Kraków 2002, s. 443–444.

² W. Sienko, *Piotr Wysz z Radolina (ok. 1354–1414) i jego dzieło „Speculum Aureum”*, Warszawa 1995.

(+1413), Piotr Wolfram (+1428), Paweł Włodkowic (+1436), Stanisław ze Skalbmierza (+1431), Jan Szafranec (+1433). Pochodzenie, wykształcenie, zainteresowania i osiągnięcia na gruncie naukowym, jak również wcześniejsze koneksje zakonników nie były bez znaczenia dla ich przyjęcia w Krakowie. Król osadził ich w sąsiadującym z Krakowem mieście Kazimierzu przy monumentalnym i prestiżowym kościele Bożego Ciała, którego budowę rozpoczął król Kazimierz Wielki około połowy XIV w.³ Klasztor szybko wrósł w przestrzeń, struktury oraz klimat kościelny, społeczny i kulturalny aglomeracji krakowskiej i wciąż cieszy się uznaniem znaczącego ośrodka na religijnej i kulturalnej mapie Krakowa⁴.

W organizacji wewnętrznej klasztoru biblioteka (*armarium*) oraz archiwum (*scrinium*) stanowiły niezwykle ważne miejsca i przestrzenie. Strzeżono ich i zabezpieczano je równie skrupulatnie, co oratorium i skarbiec. Najstarszą wzmiankę źródłową o bibliotece zawiera sporządzony w 1411 r. testament Jana Isnera, uznanego profesora najpierw Uniwersytetu Praskiego, a następnie Krakowskiego⁵, natomiast archiwum pierwszy kopiarz większości przechowywanych w nim dokumentów zyskało w 1433 r. Załącznikiem zasobu archiwalnego była dokumentacja, którą zakonnicy przejęli w 1405 r. wraz z kościołem i parafią⁶. Najpóźniej w 1439 r. biblioteka oraz archiwum zostały przeniesione do nowego południowego skrzydła zespołu klasztornego, które wznoszono od ok. 1430 r.⁷ Przywilej króla Władysława Jagiełły z 18 czerwca 1426 r.⁸ sygnalizuje, że biblioteka była już dość zasobna, mogła liczyć ok. 50 kodeksów, zaś kopiarz uwierzytelniony notarialnie 2 kwietnia 1433 r. w kancelarii kurii biskupa krakowskiego Zbigniewa Oleśnickiego⁹ dowodzi, że zasób archiwalny dysponował co najmniej 50 dokumentami,

³ Miasto Kazimierz lokowano na prawie magdeburskim w 1335 r. na zrębie istniejących tu od dawna osad. Zob. B. Krasnowolski, *Lokacje i rozwój Krakowa, Kazimierza i Okołu. Problematyka rozwiązań urbanistycznych*, [w:] *Kraków. Nowe studia nad rozwojem miasta*, red. J. Wyrozumski, Kraków 2007; K. Łatak, *Kanonicy regularni laterańscy na Kazimierzu w Krakowie do końca XVI wieku*, Elk 1999, s. 47–61; M. Starzyński, *Średniowieczny Kazimierz jego ustrój i kancelaria*, Kraków 2015.

⁴ *Dzieje Krakowa. Kraków w wiekach XVI–XVIII*, t. 2, red. J. Bieniarzówna, J.M. Małecki, Kraków 1984, s. 284–285; J. Adamczewski, *Kraków od A do Z*, Kraków 1986; S. Szczur, *Historia Polski. Średniowiecze*, Kraków 2002; M. Rożek, *Przewodnik po zabytkach i kulturze Krakowa*, Warszawa-Kraków 2000, s. 437–446; tenże, *Sekrety Krakowa. Ludzie – zdarzenia – idee*, Kraków 2004.

⁵ I. Pietrzakiewicz, *Biblioteka kanoników regularnych w Krakowie w XV i XVI wieku*, Kraków 2003.

⁶ K. Łatak, *Archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie*, [w:] *Historia. Archiwistyka. Informacja naukowa. Prace dedykowane Profesorowi Bohdanowi Ryszewskiemu*, red. M. Świgoń, Olszyn 2009, s. 187–204.

⁷ S. Ranatowicz, *Casimiriae Civitatis Urbis Cracoviensis Confrontatae Origo*, rkps BJ, sygn. 3742, k. 8, 146.

⁸ Król przebywał wówczas w Kłobucku. Zob. KDKK, II, 449, s. 316; Kodeks Dyplomatyczny Małopolski [dalej: KDMłp], t. IV, 1238, s. 288; K. Łatak, *Kongregacja krakowska...*, s. 444–445; I. Pietrzakiewicz, *Biblioteka kanoników regularnych...*, s. 43; K. Łatak, S. Nalbach, *Ze studiów nad kulturą umysłową kanoników regularnych krakowskiej prepozytury Bożego Ciała w XV i XVI wieku*, Kraków 2009, s. 209.

⁹ Formułę uwierzytelniającą wpisał Jan Długosz, późniejszy dziejopis, zaś w roli świadków wystąpiło wielu kanoników kapituły katedralnej a zarazem profesorów Uniwersytetu Krakowskiego. Zob. ABC, Metrica Conventus Corporis Christi in Casimiria, I, rkps b. sygn.

wystawionymi przez monarchów oraz ich urzędników, papieży, biskupów oraz ich urzędników, szlacheckich właścicieli ziemskich, mieszczan oraz urzędy miast Kazimierza, Krakowa i innych. Zasób archiwum stanowiły nadto kopie dokumentów wystawionych przez klasztor¹⁰. W połowie XVII w., w czasie wojny ze Szwecją, znanej w historiografii polskiej pod nazwą *potopu szwedzkiego*, archiwum utraciło blisko połowę swoich zbiorów¹¹. Część archiwaliów została zniszczona na miejscu¹², część wywieziona w kierunku Szwecji¹³. Z dawnych zbiorów zachowało się tylko to, co prepozyt Jacek Liboriusz zdążył wywieźć do Fulneku na Morawach. Dewastacji i kradzieży doświadczyło archiwum klasztorne również w XVIII w. w czasie kolejnego wejścia wojsk szwedzkich (1702–1705)¹⁴, a następnie wojsk rosyjskich do Krakowa (1709–1710)¹⁵. Inwentarz sporządzony w 1779 r. wymienia w zasobie z nazwy ponad tysiąc jednostek w 69 fascykułach, rozlokowanych w drewnianych ozdobnych armariach oraz w opancerzonych skrzyniach¹⁶. Wśród materiałów archiwalnych sygnalizuje obecność jeszcze ponad stu dokumentów z okresu średniowiecza. Niestety, w pierwszej ćwierci XIX w. biblioteka i archiwum były wielokrotnie penetrowane pod pozorem kwerend naukowych, i okradane przez wielu szlacheckich kolekcjonerów i zbieraczy „szacownych pamiątek przeszłości”¹⁷. Do uszczuplenia zbioru dokumentów pergaminowych w zasobie przyczyniły się jednak nie tylko wojny, klęski żywiołowe (pożary), czy w końcu wyspecjalizowane i zorganizowane kradzieże. Już w XV w., ale głównie w XVII i XVIII w. dokonywano również ich brakowania i niejednym z nich, uznany za zdezaktualizowany, wykorzystano wtórnie jako materiał okładzinowy, co poświadczają oprawy niejednej z ksiąg. Najstarszym takim przykładem jest oprawa rękopisu *Sermones Manfreta* z 1449 r. Dla jej spo-

¹⁰ Statuty klasztorne (rozdz. XXVI) nakładały obowiązek sporządzenia kopii dokumentu wystawianego przez klasztor i złożenia jej w *scrinium*. Zob. S. Więzik, *Najstarsze statuty (konstytucje) kanoników regularnych laterańskich obediencji krakowskiej*, [w:] *Klasztor Bożego Ciała Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie w okresie przedtrydenckim. Ludzie – wydarzenia – budowle – kultura*, red. K. Łatak, Łomianki 2012, s. 407–414.

¹¹ M. Rożek, *Straty kulturalne i artystyczne Krakowa w okresie pierwszego najazdu szwedzkiego (1655–1657)*, „Biuletyn Historii Sztuki” 1974, t. 36 nr 2, s. 142–144, 146–147, 149; M. Romanowska-Zadrożna, *Grabię szwedzkie w Polsce. Przyczyny, charakterystyka, skutki*, Warszawa 2005.

¹² Zob. S. Ranatowicz, *Casimiriae Civitatis Urbi Cracoviensi Confrontatae Origo*, rkps w BJ, sygn. 3742, k. 38v-39, 46. Kronikarz nadmienił, że archiwalia służyły kucharzom szwedzkim do rozpalaenia ognia w kuchni.

¹³ Tamże, k. 46.

¹⁴ Wojska szwedzkie wkroczyły do Krakowa 10 VIII 1702 r.

¹⁵ K. Łatak, *Archiwum klasztoru kanoników...*, passim.

¹⁶ ABC, *Summarium Privilegiorum, Iurium et Documentorum quorumvis in Archivio Conventus Canoniorum Regularium Lateranensium ad Aedes Sacratissimi Corporis Christi Casimiriae prope Cracoviam siti reperibilium Anno Domini 1779 conscriptus*, rkps b. sygn.

¹⁷ Penetrowali ją m.in. emisariusze J.M. Ossolińskiego od 1794 r., w tym sam jego bibliotekarz B.S. Linde, a następnie T. Czacki, który miał listy polecające od króla Stanisława Augusta Poniatowskiego i prymasa Michała Poniatowskiego ułatwiające mu penetrowanie bibliotek klasztornych oraz książe Adam Czartoryski. W latach dwudziestych XX w. K. Piekarski oraz S. Walczyński. Szczegóły zob. I. Pietrkiewicz, *Biblioteka kanoników regularnych...*, s. 55–60.

rządzenia wykorzystano dokument z 6 VI 1429 r.¹⁸ W 2005 r., przy okazji obchodów 600-lecia fundacji klasztoru, podjęto decyzję o podziale zasobu na dawny (historyczny) i nowy. W dotychczasowym pomieszczeniu pozostał zasób dawny, natomiast zasób nowy ulokowano w gotycko-renesansowej sali w obrębie dormitorium¹⁹. Zasób dawny, w którym najcenniejszą część stanowią dokumenty pergaminowe i papierowe, liczy obecnie 1217 jednostek²⁰. Zamykając tę część rozważań, autor pragnie nadmienić, że zdaje sobie sprawę, iż opis dziejów klasztoru i jego archiwum może sprawiać wrażenie zbyt obszernego dla podjętego tematu. Prześledzenie tych dziejów pozwala jednakże zrozumieć czynniki, które wpłynęły na obecny kształt klasztornego dawnego zasobu archiwalnego, w tym zbioru pieczęci.

2. Materiał sfragistyczny w zasobie – stan zainteresowań naukowych

Dotychczasowe zainteresowanie materiałem sfragistycznym w zasobie historycznym klasztornego archiwum, co trzeba powtórzyć, nie zaowocowały dotąd osobnym opracowaniem, chociaż pewna ilość z przechowywanych tu pieczęci została skrótowo opisana albo wzmiankowana w publikacjach na temat osób i instytucji, które ich używały, a także dokumentów, które je nimi uwierzytelniano. Przedmiotem zainteresowań naukowych pieczęcie z zasobu archiwum klasztornego stały się w połowie XIX w., w kontekście badań dyplomatycznych. Jednym z pierwszych badaczy, który w swoich publikacjach zamieścił o nich informacje, był Franciszek Piekosiński (1844–1906), historyk, badacz heraldyki, sfragistyki, filigranistyki i edytor źródeł historycznych²¹. Później nadmieniali o nich w swoich pracach historycy tej miary co Antoni Małecki²², Adam Boniecki²³, Stanisław Krzyżanowski²⁴, Adam Chmiel²⁵, Marian Gumowski²⁶, Kazimierz

¹⁸ Zob. Zbiór Dokumentów Katedry i Diecezji Krakowskiej [dalej: ZDKDK], t. IV cz. 2, wyd. S. Kuraś, Lublin 1973, s. 148–151.

¹⁹ K. Łatak, *Archiwum klasztoru kanoników...*, s. 198.

²⁰ ABC, Dokumenty perg., sygn. I. Zob. też: W. Szymborski, *Odpusty w Polsce średniowiecznej*, Kraków 2011, s. 308.

²¹ *Kodeks Dyplomatyczny Katedry Krakowskiej*, t. I, ed. F. Piekosiński, Kraków 1874; *Kodeks Dyplomatyczny Miasta Krakowa*, t. I, ed. F. Piekosiński, Kraków 1879; *Kodeks Dyplomatyczny Małopolski*, t. IV, ed. F. Piekosiński, Kraków 1905. Nadmienić przynajmniej trzeba, że przytaczane w tych edycjach dyplomatycznych opisy pieczęci w zasobie archiwalnym klasztoru kanoników regularnych budzą pewne zastrzeżenia.

²² A. Małecki, *Studia heraldyczne*, t. 2, Lwów 1890.

²³ A. Boniecki, *Herbarz Polski*, t. IX, 1909, s. 187, 192.

²⁴ S. Krzyżanowski, *Podwody kazimierskie 1407–1432*, Kraków 1913.

²⁵ A. Chmiel, *Pieczęcie Krakowa, Kazimierza i Kleparza i jurydyk krakowskich do końca XVIII wieku*. „Rocznik Krakowski”, t. XI, 1909, s. 77–183.

²⁶ M. Gumowski, *Monety, pieczęcie, medale*, [w:] *Polska. Jej dzieje i kultura od czasów najdawniejszych do chwili obecnej*, t. 1, Kraków 1927, s. 121.

Kaczmarczyk²⁷, Marian Haisig²⁸, Marian Friedberg²⁹, Stanisław Kuraś³⁰, Zenon Piech³¹, Antoni Gąsiorowski³², Kazimierz Łatak³³, Ewa Zielińska³⁴, Wiktor Szymborski³⁵, Marcin Starzyński³⁶, Bożena Kopickova³⁷, Pavel Otomar Krafl³⁸ i inni. Odrisy i fotografie kilku pieczęci z zasobu archiwum były zamieszczane w publikacjach naukowych, popularno-naukowych, katalogach archiwalnych i muzealnych. Reprezentują one z reguły pieczęcie królewskie, miejskie i kościelne, rzadziej pieczęcie rycerskie³⁹. Dość chętnie zajmowano się również pieczęcią rycerską przywołanego już Adama Piotrowica, dziedzica dóbr Kamień pod Krakowem. Jest ona bowiem najstarszym znanym w Polsce przedstawieniem herbu Jastrzębiec⁴⁰. Pomimo przywołanych wyżej autorów, którzy w większym lub mniejszym stopniu wykazali zainteresowanie zagadnieniem, materiał sfragistyczny prze-

²⁷ *Katalog archiwum Opactwa Cystersów w Mogile*, opr. K. Kaczmarczyk, G. Kowalski, Warszawa 1919.

²⁸ M. Haisig, *Sfragistyka szlachecka doby średniowiecza*, Lwów 1938.

²⁹ M. Friedberg, *Inwentarz Archiwum Miasta Kazimierza pod Krakowem 1335–1802*, Warszawa 1966.

³⁰ *Zbiór Dokumentów Katedry i Diecezji Krakowskiej*, t. 1, wyd. S. Kuraś, Lublin 1965; t. 2, Lublin 1973.

³¹ Z. Piech, *Średniowieczne herby w kościele Bożego Ciała na Kazimierzu pod Krakowem*, [w:] *Między tekstem a znakiem: prace ofiarowane profesor Barbarze Trelińskiej w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. A. Jaworska, S. Górzynski, Warszawa 2013, s. 435–466.

³² *Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski*, wyd. i opr. A. Gąsiorowski, H. Kowalewicz, t. IV, Warszawa-Poznań, s. 45–47.

³³ K. Łatak, *Przywilej lokacyjny wsi Kamień*, Kraków 2009; tenże, *Średniowieczne pieczęcie krakowskiego klasztoru kanoników regularnych*, op. cit., s. 19–25; tenże, *Kanonicy regularni laterańscy śląskich klasztorów w nekrologu krakowskiego klasztoru*, [w:] *Lux ex Silesia. Księga Pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Józefowi Mandziukowi*, red. W. Gliński, Warszawa 2013, s. 447–460.

³⁴ E. Zielińska, *Siedemnastowieczna pieczęć klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Kraśniku*, [w:] *Pieczęć w Polsce średniowiecznej i nowożytnej*, red. P. Dymmel, Lublin 1998, s. 63–72.

³⁵ W. Szymborski, *Średniowieczne dokumenty odpustowe...*, s. 333–353; tenże, *Odpusty w Polsce średniowiecznej*, Kraków 2011, s. 308, 335, 463, 513.

³⁶ M. Starzyński, *Średniowieczny Kazimierz jego ustrój i kancelaria*, Kraków 2015.

³⁷ B. Kopickova, *Fontes Archivi publici Olomucensis et Opaviensis, Pragae* 1986, s. 314.

³⁸ P. Krafl, *Dokumenty konfraterni czeskich, morawskich i śląskich klasztorów z pierwszej połowy XV wieku. Z archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie-Kazimierzu*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, 48, 2003, s. 9–29; tenże, *Pocátky konfraternit reholních kanovníků sv. Augustína v Kazimierzi konventy z Cech a Moravy. Edice konfraternitních listin kláštera Tela Pane z moravských archivu*, [w:] *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce*, red. K. Łatak, I. Makarczyk, Kraków 2009, s. 209–216; tenże, „*Monasterium fratrum canonicorum regularium s. Augustini de novo extruxit et fundavit*”. *Kapitoly z dejin augustiniansych kanoniku roudnickeho okruchu, zejména ve vychodních Cechach, v dobe predhusitske*, Hradec Kralove 2009, passim; P. Krafl, P. Mutlova, D. Stehlikova, *Reholni kanovníci sv. Augustína v Landskrounie. Dejiny a diplomatar kláštera*, Praha 2010.

³⁹ M. Gumowski, *Monety, pieczęcie...*, s. 121, poz 29; tenże, *Pieczęcie królów polskich*, Kraków 1919; K. Łatak, *Kanonicy regularni laterańscy...*, s. s.50, 51, 70, 158, 203, 291; tenże, *Przywileje, prawa i dokumenty podkrakowskiej wsi Kamień XIV–XVIII wiek*, Łomianki 2018, s. 107, 115, 117, 109; M. Derwich, *Polska. Dzieje cywilizacji i narodu. Monarchia Piastów 1038–1399*, Warszawa-Wrocław 2003, s. 115; tenże, *Polska. Dzieje cywilizacji i narodu. Monarchia Jagiellonów 1399–1586*, Warszawa-Wrocław 2003, s. 20, 21, 23, 28, 29, 43, 87, 163 [pieczęć króla Władysława Jagiełły z zasobu archiwum klasztoru zdobi okładzinę przednią publikacji].

⁴⁰ A. Małecki, *Studia heraldyczne...*, s. 132; A. Boniecki, *Herbarz Polski*, t. IX, s. 187, 192; M. Gumowski, *Monety, pieczęcie...*, s. 121; J. Szymański, *Herbarz średniowiecznego rycerstwa polskiego*, Warszawa 1993, s. 138–141; K. Łatak, *Dzieje parafii i kościoła Opieki Matki Bożej w Kamieniu*, Kraków 2010, s. 29–30; tenże, *Przywileje, prawa i dokumenty...*, s. 107, 109 [odrys pieczęci sporządzony przez M. Gumowskiego zdobi też okładzinę przednią tej publikacji].

chowywany w zasobie archiwum klasztornego nie został dotąd wystarczająco rozpoznany ani zinwentaryzowany. Cytując sformułowanie użyte niegdyś przez profesora Zenona Piecha można powiedzieć, że „to wciąż w dużym stopniu terra incognita”⁴¹. Na koniec warto przypomnieć, że wstępne rozpoznanie, które jest efektem nowego porządkowania zasobu po jego podziale na dawny i nowy, pozwala szacować, że w zasobie dawnym może znajdować się zdecydowanie ponad tysiąc odcisków pieczęci różnych typów i wystawców.

3. Odciski pieczęci związane z dokumentami

Z okresu średniowiecza w zasobie archiwum zachowało się 117 dokumentów. Ich pierwszy katalog kartkowy sporządził w latach 1902–1905 profesor Stanisław Krzyżanowski. W kolekcji wiek XIII reprezentuje jeden, natomiast wiek XIV siedemnaście dokumentów. Nie przy wszystkich zachowały się do naszych czasów odciski pieczęci wystawców, ale pozostałe ślady w postaci nacięć, pasków pergaminowych oraz fragmenty sznurów dowodzą, że wszystkie były nimi opatrzone. Niektóre z dokumentów, jak na przykład bulle odpustowe z 1289 i 1347 r.⁴², były współpieczętowane, co zwiększyło liczbę egzemplarzy pieczęci w stosunku do opatrzonych nimi dokumentów. Prezentację odcisków pieczęci przechowywanych nadal w zasobie archiwum rozpocznę od obiektów powiązanych z dokumentami. Dla większej przejrzystości metodologicznej i rzeczowej podzieliłem materiał na dwie grupy: pieczęcie wystawców świeckich oraz pieczęcie wystawców kościelnych.

3.1. Grupa pieczęci wystawców świeckich

W pierwszym rzędzie będą to zabytki sfragistyki monarszej. Jeśli chodzi o dokumenty królewskie to z XIV w. jest ich w archiwum sześć, a mianowicie: jeden króla Władysława Łokietka, dwa króla Kazimierza Wielkiego i trzy króla Władysława Jagiełły. Z pieczęcią powiązanych jest pięć z nich, a mianowicie: jeden króla Władysława Łokietka, wystawiony 10 VIII 1327 r. w Krakowie⁴³; dwa króla Kazimierza Wielkiego – pierwszy wystawiony w oktagwie uroczystości Trójcy Świętej 1335 r. w Krakowie⁴⁴,

⁴¹ Z. Piech, *Zbiory pieczęci jako przedmiot badań sfragistycznych*, [w:] *Zbiory pieczęci w Polsce*, red. Z. Piech, W. Strzyżewski, Warszawa 2009, s. 7.

⁴² ABC, Dokumenty perg., sygn. 1, 6.

⁴³ ABC, Dokumenty perg., sygn. 3. Nadanie młynarzowi Gerlachowi trzeciej części dochodów z młyna wzniesionego na rzece Rudawa w Krakowie.

⁴⁴ ABC, Dokumenty perg., sygn. 4. Nadanie młynarzowi Beneszowi, synowi Mikołaja, trzeciej części dochodów z młyna Kamienny w Krakowie.

drugi wystawiony 8 V 1344 r. w Niepołomicach⁴⁵; dwa króla Władysława Jagiełły – pierwszy wystawiony 11 I 1396 r.⁴⁶, drugi wystawiony 3 VII 1399 r. w Krakowie⁴⁷. Dokumenty, w większości dobrze zachowane, zostały spisane na pergaminie przedniej jakości. Wszystkie posiadają ozdobne inicjały lub incipity. Pieczęcie, wyciśnięte w naturalnym oraz czerwonym wosku i umieszczone w woskowych miseczkach, wiązano z dokumentem przy pomocy jedwabnego kordulusa barwy zielonej (dok. Władysława Łokietka), purpurowej (dok. Kazimierza Wielkiego), purpurowo-żółtej (dok. Władysława Jagiełły). Czasami pieczęć zaopatrywano dodatkowo w ochronny woreczek płócienny, czego przykładem są pieczęcie przy dokumentach wystawionych przez króla Kazimierza Wielkiego.

Pieczęć króla Władysława Łokietka jest pieczęcią mniejszą herbową, wyobrażającą orła piastowskiego w koronie z głową zwróconą w prawo. Legenda w otoku jest słabo czytelna, aczkolwiek przy dużym powiększeniu można zidentyfikować: S (sigillum) WLADISLAI DEI GRA(cia) REGIS POLONIE. Pieczęć króla Kazimierza Wielkiego należą do grupy majestatowej (sigillum maiestatis). Stan ich zachowania jest zły. Jedna przetrwała w połowie (1335), druga w kawałkach (1344). Z legendy na pieczęci zachowanej w połowie można odczytać tylko dwa słowa: KASIMIRUS D(e)I [...]. Do grupy majestatowej należą również pieczęć króla Władysława Jagiełły⁴⁸. Ukazują władcę na tronie pod baldachimem w stylu gotyckim, odzianego w długą szatę oraz obszerną kapę, z koroną na głowie oraz atrybutami władzy w dłoniach (jabłko, berło). Tron otacza dodatkowo wieniec kilku tarcz z herbami, wśród których dość dobrze czytelne są herb Orła Białego oraz herb Pogoni. Stan zachowania pieczęci jest dobry. Legenda napieczętna została sporządzona minuskułą gotycką, którą z dość dużą łatwością można odczytać: S(sigillum) WLADISLAUS DEI GRA(cia) REX POLONIE N(ec) NO(n) T(e)RARV(m) CRACOVIE SANDOMI(rie) SYRADIE LA(n)CI(ci)E CUYAVIE LITWANIE P(ri)NCEPS SUP(re)M(u)S POMERANIE RUSSIEQ(ue) D(omi)N(u)S (e)T H(e)R(e)S (e)TC.

Z czternastosiwecznych pieczęci książęcych w zasobie zachowała się jedynie pieczęć księcia oświęcimskiego Jana III (ok. 1366–1405), przywieszona do dokumentu

⁴⁵ ABC, Dokumenty perg., sygn. 5. Zezwolenie na lokację na prawie niemieckim wsi w lesie Chmielowiec.

⁴⁶ ABC, Dokumenty perg., sygn. 14. Zatwierdzenie sprzedaży trzeciej części dochodów z młyna Kamienny Gasparowi Krugelowi przez Benesa, syna Mikołaja.

⁴⁷ ABC, Dokumenty perg., sygn. 17. Zatwierdzenie sprzedaży za 700 grzywien połowy trzeciej części dochodów z młyna Gerlach Andrzejowi Libethalowi przez Jana, syna Katarzyny Kaze.

⁴⁸ Królowie: Kazimierz Wielki oraz Władysław Jagiełło używali pieczęci majestatowej dosyć często. Świadczą o tym zachowane do dzisiaj i zidentyfikowane odciski. Częstotliwość używania pieczęci majestatowej zmieniła się dopiero za rządów króla Kazimierza Jagiellończyka. Zob. P. Węcowski, *Pieczęć majestatowa Kazimierza Jagiellończyka. Datacja oraz próba wyjaśnienia dlaczego król przestał jej używać*, „Studia Źródłoznawcze”, t. XLIX, s. 97–116.

wystawionego w Oświęcimiu w środę 11 VIII 1405 r.⁴⁹ Pieczęć wyciśnięta w ciemnym wosku wyobraża w tarczy orła. Legenda w otoku jest prawie nieczytelna. Z gotyckiego napisu można zidentyfikować zaledwie kilka liter.

Dygnitarzy królewskich i innych urzędników reprezentuje tylko jeden zachowany odcisk, a mianowicie pieczęć wielkorządcy krakowskiego Iwana z Obiechowa herbu Wieniawa przy dokumencie wystawionym 1 IV 1399 r.⁵⁰ Zachowana w dobrym stanie technicznym pieczęć, została odcisnięta w wosku, umieszczona w miseczce ochronnej, a do dokumentu przywieszona na pasku pergaminowym.

Pieczęć rycerską reprezentują trzy obiekty. Najstarszym z nich jest przywołana już wyżej pieczęć dziedzica dóbr Kamon (dzisiaj Kamień) Adama Piotrowica przy dokumencie lokacji wsi na prawie niemieckim, wystawionym w Krakowie 3 VI 1319 r.⁵¹ Pieczęć wyciśniętą w wosku i umieszczoną w miseczce ochronnej przywieszono do dokumentu na grubym sznurze zielonych jedwabnych nici. Pieczęć przedstawia w trójkątnej tarczy podkowę ocelami zwróconą ku górze, z krzyżem pośrodku, a zatem herb Jastrzębiec. W otoku umieszczono inskrypcję: S(igillum) + ADE + D(omini) + CAMON + FILY PETRI. Pieczęć ta jest, jak dotąd, najszerzej opisaną i najczęściej przywoływaną w literaturze naukowej, głównie heraldycznej i sfragistycznej, spośród średniowiecznych pieczęci przechowywanych w zasobie archiwum, a to dlatego, że stanowi wczesny na gruncie polskim pomnik sfragistyczny oraz najstarsze polskie źródło do dziejów herbu Jastrzębiec⁵².

Pieczęcie miejskie reprezentują w większości miasto Kazimierz pod Krakowem (dzisiaj dzielnica Krakowa) oraz miasto Kraków. Klasztor obsługiwał parafię farną Kazimierza, nad którą patronat sprawowała rada miasta, przy parafii prowadził jedną z najlepszych szkół w aglomeracji krakowskiej, aptekę oraz popularną konfraternię Najświętszego Sakramentu i Najświętszej Maryi Panny, wznosił kaplicę w której wystawił relikwiarzową kopię popularnego w Czechach cudownego obrazu Matki Bożej Roudnickiej z relikwiami Krzyża Świętego, Obrusu ze stołu Ostatniej Wieczery, Peplum Cruentatum Najświętszej Maryi Panny oraz dwunastu Apostołów. Stąd ośrodek cieszył się dużym uznaniem w środowisku, miał wielu benefaktorów wśród mieszczan obu miast. Z natury rzeczy zatem miał także sporo kontaktów administracyjnych z ich ratuszami. Czynności prawne związane z darowiznami, legatami, wykonaniem zapisów testamentowych i inne załatwiano bowiem przed ławą sądową oraz radą obu miast. Wystawiane dokumenty opatrywano właściwymi pieczęciami – ławniczą albo radziecką.

⁴⁹ ABC, Dokumenty perg., sygn. 27. Nadanie Błażejowi Volfart ogrodu po niegdyś Mikuszonie.

⁵⁰ ABC, Dokumenty perg., sygn. 15. Potwierdzenie sprzedaży przez Jana, syna Katarzyny z Krakowa, trzeciej części dochodów z młyna Andrzejowi Libethal.

⁵¹ ABC, Dokumenty perg., sygn. 2.

⁵² J. Szymański, *Herbarz średniowiecznego rycerstwa...*, s. 193; K. Łatak, *Przywilej lokacyjny wsi Kamień*, Kraków 2009.

Dokumentów tych jest w zasobie kilka, spisanych na pergaminie i na papierze, w języku łacińskim⁵³. Nie przy wszystkich jednak zachowały się pieczęcie. Najstarszy z odcisków pieczęci ławniczej Kazimierza pochodzi z 1387 r. Jest przywieszony na pergaminowym pasku do dokumentu wystawionego 24 czerwca, potwierdzającego sprzedaż przez Pietrasza, Jana i Leonarda, synów Waclawa ze Swoszowic, swoich części dziecnych w tejże wsi Mikołajowi Votkenstetr z Kazimierza⁵⁴. Drugi odcisk znajduje się przy dokumencie wystawionym 14 III 1392 r.⁵⁵ Z pieczęci radzieckich Kazimierza zachował się tylko jeden – z 1399 r. Pieczęcie wyciśnięto w naturalnym oraz zielonym wosku. W polu pieczętnym pieczęci ławniczej znajduje się pełny herb miasta, czyli litera „K” zwieńczona koroną i flankowana dwiema ukoronowanymi głowami⁵⁶, zaś w otoku napis: SIGL(lum) DOMI(orum) SCABI(norum) CIVITA(tis) KASIMIRIE. Dokument wystawiony przez burmistrza i radę miejską uwierzytelniono natomiast pieczęcią mniejszą. W jej polu znajduje się ukoronowana głowa królewska (król Kazimierz Wielki, założyciel miasta). Pieczęcie miasta Krakowa reprezentuje jeden obiekt. Jest to odcisk pieczęci ławniczej zawieszony przy dokumencie wystawionym w Krakowie 26 VI 1375 r.⁵⁷ Pieczęć wyciśniętą w wosku i umieszczoną w miseczce przywieszono do dokumentu na paskach pergaminowych.

3.2. Grupa pieczęci wystawców kościelnych

Grupę pieczęci kościelnych z XIII i XIV w. reprezentuje 20 obiektów, zachowanych w różnym stanie technicznym. Są powiązane z dokumentami odpustowymi. Najstarszy z nich to bulla odpustowa kolektywna, wystawiona w Rieti 5 VI 1289 r.⁵⁸ Papież Mikołaj IV oraz kardynałowie nadają odpusty kościołowi świętych apostołów Jana i Pawła przy klasztorze dominikanek w Poznaniu. Po odbyciu pielgrzymki, odmówieniu modlitw oraz udzielenia wsparcia kościołowi i klasztorowi wierni otrzymywali 40 dni odpustu. Nie

⁵³ Kancelaria Krakowa oraz Kazimierza w XIV i XV w. posługiwała się językiem łacińskim i niemieckim.

⁵⁴ ABC, Dokumenty perg., sygn. 10.

⁵⁵ ABC, Dokumenty perg., sygn. 12. Sąd ławniczy Kazimierza potwierdza, że Jan Gerlach, mieszczanin krakowski, sprzedał dom w Kazimierzu przy ul. Krakowskiej Marcinowi Hoppe, mieszczaninowi kazimierskiemu.

⁵⁶ Ks. Stefan Ranatowicz, XVII-wieczny historiograf i kronikarz klasztoru Bożego Ciała w Kazimierzu, przytoczył w swojej kronice miasta i klasztoru następujący wiersz na „Kleynot zanego Miasta Kazimierza”: „Szczęśliwe Miasto Kazimierz, które masz Koronę/ Za Kleynot zacny, przy tym za mocną obronę/ Ona cię broni, oney bronią dwaj Mężowie/ Którzy cnot swych Korony mają na swjej głowie/ Dobry znak zacne Miasto, że wieczności ona/ Na głowę twoję, będzie włożona Korona”. Zob. S. Ranatowicz, *Casimiriae Civitatis Urbi Cracoviensi Confrontatae...*, k. 86. Wiersz ten znalazł się także w żywocie świętego Stanisława Kazimierczyka, opublikowanym przez tegoż autora w 1660 r.

⁵⁷ ABC, Dokumenty perg., sygn. 9. Sąd ławniczy poświadczca, że Tomasz, syn Mikołaja Wierzyńka, nabył działki od Hencona Bartfala.

⁵⁸ ABC, Dokumenty perg., sygn. 1.

udało się ustalić, kiedy ani w jakich okolicznościach dokument trafił do archiwum klasztornego. W summariuszu archiwalnym sporządzonym w 1779 r. nie ma jeszcze o nim wzmianki. Wspomina się o nim dopiero w 1902 r. Dokument zachował się w bardzo dobrym stanie technicznym, został spisany pismem kaligraficznym, posiada ozdobny inicjał. Jak napisał Wiktor Szymborski, dokument ten zasługuje na uwagę badaczy ze względu na fakt, że ukazuje kilka prawidłowości związanych z propagowaniem wśród wiernych nadań odpustowych na gruncie polskim. Spośród bowiem 264 dokumentów odpustowych, wystawionych dla wiernych w Polsce w XIII w., zapis polecający udzielenie wsparcia bądź złożenie jałmużny pojawił się jedynie w 40 przypadkach⁵⁹. Przy dokumencie swoje pieczęcie zawiesiło dziesięciu dostojników kościelnych, a mianowicie: Wawrzyniec biskup Kolossae; Noger arcybiskup Beneventu; Piotr arcybiskup Oristano; Konrad biskup Toul; Piotr biskup Tarazony; Dujan biskup Hvaru; Piotr biskup Segni; Mikołaj biskup Cotrone; Petrorus biskup Larino; Robert biskup Insegni⁶⁰.

Drugim z dokumentów odpustowych jest bulla papieża Klemensa VI wystawiona w Awinionie 15 IV 1347 r. dla Bractwa Najświętszego Sakramentu, działającego od 1343 r. przy kościele Bożego Ciała w Kazimierzu. Dyplom ten zasługuje na szczególną uwagę, jest bowiem bogato iluminowany. Z okresu średniowiecza w Polsce zachowało się tylko osiem podobnych dokumentów odpustowych, zaś nasz jest drugim wśród nich po dokumencie wystawionym 2 I 1346 r. dla katedry w Płocku. Miniatury zdobiące oba dokumenty reprezentują wysoki poziom artystyczny⁶¹. Dokument wystawiło dwunastu dostojników, ale do naszych czasów przetrwało przy nim tylko osiem pieczęci, a mianowicie: Mikołaja biskupa Axiensis; Tadeusza biskupa Caffy; Augustyna biskupa Destillarien; Jana biskupa Daon; Marka biskupa Scutari; Wilhelma biskupa Umbriatico; Wawrzyńca biskupa Lavello; Jana biskupa Trebinje-Mrkan; Piotra biskupa Bruniacensis; Tomasza biskupa Tynienis; Grzegorza biskupa Salvinensis; Grzegorza biskupa Oppido⁶².

Pieczęcie przy wymienionych powyżej bullach odpustowych, jak już zasygnalizowano wyżej, zachowały się w złym stanie, czasem nawet we fragmentach. Niektóre z zachowanych lepiej zostały zaś słabo albo nierównomiernie odcisnięte, stąd trudno odczytać szczegóły wyobrażenia znajdującego się w polu. Reprodukcje dokumentów wraz z pieczęciami zostały zamieszczone w trzecim tomie sześciotomowej historii ziem polskich: *Polska. Dzieje cywilizacji i narodu. Monarchia Jagiellonów 1399–1586*, wydanym w 2003 r.⁶³

⁵⁹ W. Szymborski, *Średniowieczne dokumenty odpustowe...*, s. 333–353.

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ ABC, Dokumenty perg., sygn. 6. Zob. też: K. Łatak, *Kanonicy regularni laterańscy...*, s. 290–291; W. Szymborski, *Średniowieczne dokumenty odpustowe...*, s. 333–353.

⁶² Tamże.

⁶³ *Polska. Dzieje cywilizacji i narodu...*, s. 20, 21.

4. Pieczęcie luźne

Grupę luźnych odcisków w zasobie stanowi 35 oryginalnych obiektów. Są wśród nich egzemplarze pieczęci świeckich i kościelnych. Z wiekiem XIV można jednakże łączyć wyłącznie trzy pieczęcie miejskie Kazimierza, które reprezentują odciski pieczęci ławniczej. W swoim kształcie oraz ornamentyce napieczętej są identyczne, jak wcześniej już opisane. Pieczęcie te bez wątplenia należy łączyć z oryginalnymi dokumentami, przechowywanymi wciąż w zasobie, aczkolwiek bez pieczęci⁶⁴. Zostały one odcisnięte w wosku zielonym i umieszczone w miseczkach ochronnych.

5. Podsumowanie

Sfragistyka w zasobie dawnym archiwum krakowskiego klasztoru kanoników regularnych, którego organizacja sięga początku XV w., a najstarszy z tworzących go dokumentów pochodzi z czerwca 1289 r., nie doczekała się dotąd osobnego studium ani opracowania, chociaż o niej jednej z pieczęci wzmiankowano w publikowanych od XIX w. kodeksach dyplomatycznych oraz rozprawach poświęconych zarówno osobom, jak też instytucjom, które je wystawiły. Reprodukowano je również chętnie jako materiał ilustracyjny w wielu publikacjach. Zaproponowany powyżej tekst jest w zasadzie pierwszym opisem, aczkolwiek zawężonym jedynie do obiektów z okresu XIII i XIV w. Opis nie wyczerpuje naturalnie zagadnienia, niemniej daje ogólne wyobrażenie i dostarcza wielu informacji o zbiorze, którego wartość naukowa i kulturowa jest niezaprzeczalna. Zróżnicowany pod względem typu, kształtu i rozmiarów zbiór tworzą pieczęcie wystawców świeckich i kościelnych, fizycznych i prawnych. Znakomita większość z nich jest powiązana integralnie z dokumentami, obiekty luźne stanowią niewielką część zbioru. Ponad połowa odcisków to egzemplarze o dobrej jakości, ale niestety zdarzają się też egzemplarze z uszkodzeniami mechanicznymi i stopieniami w wyniku oddziaływania temperatury⁶⁵, a nawet zachowanych jedynie we fragmentach, jak większość pieczęci kardynalskich przy dokumentach odpustowych. Na przykładzie jednak tych pieczęci, ich wyobrażeń ikonicznych i umownych, wątków ideowych oraz symboliki, możemy obserwować ewolucję mentalności, przemiany obyczajowe i artystyczne, zarówno w środowiskach świeckich, jak i kościelnych. Pieczęć bowiem była jednym z niezwykle ważnych znaków identyfikacji w sferze wizualnej, ale też manifestowała treści społeczne. Reasumując, autor pragnie wyrazić przekonanie, że artykuł, mimo swego syntetycznego i przyczynkowego charakteru, spełni zamierzone oczekiwania i przysłuży się nauce sfragistycznej.

⁶⁴ Zob. np. sygn. 24, 30, 37, 39.

⁶⁵ Zespół klasztorny był parokrotnie niszczone przez pożary. Największy z nich, kiedy to spłonęła również znaczna część miasta, miał miejsce w maju 1556 r. Ślady w postaci przegrzania i stopienia, a także ratowania w postaci plam po zalaniu wodą widoczne są do dzisiaj na wielu księgach i archiwaliach.

Bibliografia**Źródła rękopiśmienne****1. Archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie (ABC)**

Catalogus fratrum defunctorum Canonice Regularium Lateranensium Congregationis Cracoviensis ab inunctione Cracoviam scilicet ab Anno 1405 conscriptus cui accedit catalogus defunctorum Fundatorum et Benefactorum eiusdem Congregationis, rkps, b. sygn.

Dokumenty perg., sygn. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 12, 14, 15, 17, 20, 22, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39.

Metrica Conventus Corporis Christi in Casimiria, I, rkps b. sygn.

Summarium Privilegiorum, Iurium et Documentorum quorumvis in Archivio Conventus Canonice Regularium Lateranensium ad Aedes Sacratissimi Corporis Christi Casimiriæ prope Cracoviam siti reperibilium Anno Domini 1779 conscriptus, rkps b. sygn.

2. Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK)

Kalendarz i nekrolog klasztoru Kanoników Regularnych Laterańskich przy kościele Bożego Ciała traktaty i zapiski dotyczące tego klasztoru z lat 1407–1658, rkps, sygn. K 888.

3. Biblioteka Jagiellońska w Krakowie (BJ)

Ranatowicz S., Casimiriæ Civitatis Urbi Cracoviensi Confrontatae, Origo. In eaque Ecclesiarum erectiones et religiosorum fundationes nec non series vitæ res gestæ præpositorum Conventus Canonice Regularium Lateranensium S[ancti] Augustini ad Ecclesiam Sacratissimi Corporis Christi descriptæ, rkps, sygn. 3742 III.

Źródła drukowane

Fontes Archivi publici Olomucensis et Opaviensis, ed. B. Kopickova, Praga 1986.

Katalog Archiwum Opactwa Cystersów w Mogile, opr. K. Kaczmarczyk, G. Kowalski, Warszawa 1919.

Kodeks Dyplomatyczny Katedry Krakowskiej, t. I, ed. F. Piekosiński, Kraków 1874.

Kodeks Dyplomatyczny Katedry Krakowskiej, t. I, ed. F. Piekosiński, Kraków 1883.

Kodeks Dyplomatyczny Miasta Krakowa, t. I, ed. F. Piekosiński, Kraków 1879.

Kodeks Dyplomatyczny Małopolski, t. IV, ed. F. Piekosiński, Kraków 1905.

Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski, wyd. i opr. A. Gąsiorowski, H. Kowalewicz, t. IV, Warszawa–Poznań.

Zbiór Dokumentów Katedry i Diecezji Krakowskiej, t. 1, wyd. S. Kuraś, Lublin 1965.

Zbiór Dokumentów Katedry i Diecezji Krakowskiej, t. IV, wyd. S. Kuraś, Lublin 1973.

Opracowania

Adamczewski J., *Kraków od A do Z*, Kraków 1986.

Boniecki A., *Herbarz Polski*, t. IX, 1909.

- Chmiel A., *Pieczeręcie Krakowa, Kazimierza i Kleparza i jurydyk krakowskich do końca XVIII wieku*, „Rocznik Krakowski”, t. XI, 1909, s. 77–183.
- Dzieje Krakowa. Kraków w wiekach XVI–XVIII*, t. 2, red. J. Bieniarzówna, J.M. Małęcki, Kraków 1984.
- Friedberg M., *Inwentarz Archiwum Miasta Kazimierza pod Krakowem 1335–1802*, Warszawa 1966.
- Gumowski M., *Monety, pieczeręcie, medale*, [w:] *Polska. Jej dzieje i kultura od czasów najdawniejszych do chwili obecnej*, t. 1, Krakow 1927.
- Gumowski M., *Pieczeręcie królów polskich*, Kraków 1919.
- Haisig H., *Sfragistyka szlachecka doby średniowiecza*, Lwów 1938.
- Krafl P., *Dokumenty konfraterni czeskich, morawskich i śląskich klasztorów z pierwszej połowy XV wieku z archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie-Kazimierzu*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, 48, 2003, s. 9–29.
- Krafl P., *Pocátky konfraternit reholnich kanovniku sv. Augustina v Kazimierzi konventy z Cech a Morawy. Edice konfraternitních listin klastera Tela Pane z moravských archivu*, [w:] *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce*, red. K. Łatak, I. Makarczyk, Kraków 2009.
- Krafl P., „*Monasterium fratrum canonicorum regularium s. Augustini de novo extruxit et fundavit*”. *Kapitoly z dejin augustiniansych kanoniku roudnickeho okruchu, zejména ve vychodních Cechach, v dobe predhusitske*, Hradec Kralove 2009.
- Krafl P., P. Mutlova, D. Stehlikova, *Reholni kanovnici sv. Augustina v Landskrounie. Dejiny a diplomatar klastera*, Praha 2010.
- Krzyżanowski S., *Podwody kazimierskie 1407–1432*, Kraków 1913.
- Łatak K., *Kanonicy regularni laterańscy na Kazimierzu w Krakowie do końca XVI wieku*, Elk 1999.
- Łatak K., *Kongregacja krakowska kanoników regularnych laterańskich na przestrzeni dziejów*, Kraków 2002.
- Łatak K., *Średniowieczne pieczeręcie krakowskiego klasztoru kanoników regularnych*, „Echa Przeszłości” 2002, t. 3, s. 19–25.
- K. Łatak, *Archiwum klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie*, [w:] *Historia. Archiwistyka. Informacja naukowa. Prace dedykowane Profesorowi Bohdanowi Ryszewskiemu*, red. M. Świgoń, Olszyn 2009.
- Łatak K., *Przywilej lokacyjny wsi Kamień*, Kraków 2009.
- Łatak K., *Odsiecz Wiedeńska w relacji Kroniki księdza Stefana Ranatowicza CRL*, [w:] *Sic erat in fatis. Studia i szkice historyczne dedykowane Profesorowi Bohdanowi Rokowi*, t. 1, red. E. Kościak i in., Toruń 2012, s. 227–238.
- Łatak K., *Kanonicy regularni laterańscy śląskich klasztorów w nekrologu krakowskiego klasztoru*, [w:] *Lux ex Silesia. Księga Pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Józefowi Mandziukowi*, red. W. Gliński, Warszawa 2013.
- Łatak K., *Przywileje, prawa i dokumenty podkrakowskiej wsi Kamień XIV–XVIII wiek*, Łomianki 2018.

- Łatak K., Nalbach S., *Ze studiów nad kulturą umysłową kanoników regularnych krakowskiej prepozytury Bożego Ciała w XV i XVI wieku*, Kraków 2009.
- Łatak K., Pęgier M., *Kronika Stefana Ranatowicza. Studium historyczno-źródłoznawcze*, Łomianki 2017.
- Małecki A., *Studia heraldyczne*, t. 2, Lwów 1890.
- Mitkowski J., *Stefana Ranatowicza Opisanie Inkuryi Szwedów do Polski*, Kraków 1958.
- Piech Z., *Średniowieczne herby w kościele Bożego Ciała na Kazimierzu pod Krakowem*, [w:] *Między tekstem a znakiem: prace ofiarowane profesor Barbarze Trelińskiej w siedemdziesiąt rocznicę urodzin*, red. A. Jaworska, S. Górczyński, Warszawa 2013.
- Pietrkiewicz I., *Biblioteka kanoników regularnych w Krakowie w XV i XVI wieku*, Kraków 2003.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Kontakty klasztoru krakowskiego Kanoników Regularnych Laterańskich z opactwem NMP na Piasku we Wrocławiu*, [w:] *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce*, red. K. Łatak, I. Makarczyk, Kraków 2009.
- Polska. Dzieje cywilizacji i narodu. Monarchia Piastów 1038–1399*, red. M. Derwich, Warszawa–Wrocław 2003.
- Polska. Dzieje cywilizacji i narodu. Monarchia Jagiellonów 1399–1586*, red. M. Derwich, Warszawa–Wrocław 2003.
- Romanowska-Zadrożna M., *Grabieże szwedzkie w Polsce. Przyczyny, charakterystyka, skutki*, Warszawa 2005.
- Rożek M., *Straty kulturalne i artystyczne Krakowa w okresie pierwszego najazdu szwedzkiego (1655–1657)*, „Biuletyn Historii Sztuki” t. 36, 1974.
- Sieńko W., *Piotr Wysz z Radolina (ok. 1354–1414) i jego dzieło „Speculum Aureum”*, Warszawa 1995.
- Starzyński M., *Średniowieczny Kazimierz jego ustrój i kancelaria*, Kraków 2015.
- Szymański J., *Herbarz średniowiecznego rycerstwa polskiego*, Warszawa 1993.
- Szyborski W., *Odpusty w Polsce średniowiecznej*, Kraków 2011.
- Szyborski W., *Średniowieczne dokumenty odpustowe ze zbiorów Archiwum Klasztoru Bożego Ciała*, [w:] *Klasztor Bożego Ciała Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie w okresie przedtrydenckim. Ludzie – wydarzenia – budowle – kultura*, red. K. Łatak, Łomianki 2012.
- Szczur S., *Historia Polski. Średniowiecze*, Kraków 2002.
- Urban W., *Szkoła parafialna Bożego Ciała na Kazimierzu w Krakowie w pierwszej połowie XVI w. w świetle krakowskiego Archiwum Archidiecezjalnego*, „Nasza Przeszłość”, t. 78, 1992.
- Węcowski P., *Pieczęć majestatowa Kazimierza Jagiellończyka. Datacja oraz próba wyjaśnienia dlaczego król przestał jej używać*, „Studia Źródłoznawcze”, t. XLIX, s. 97–116.
- Więzik S., *Najstarsze statuty (konstytucje) kanoników regularnych laterańskich obediencji krakowskiej*, [w:] *Klasztor Bożego Ciała Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie w okresie przedtrydenckim. Ludzie – wydarzenia – budowle – kultura*, red. K. Łatak, Łomianki 2012.
- Zielińska E., *Siedemnastowieczna pieczęć klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Kraśniku*, [w:] *Pieczęć w Polsce średniowiecznej i nowożytnej*, red. P. Dymmel, Lublin 1998.

13th and 14th century seals in the historical archives of the monastery of the Canons Regular of the Lateran in Cracow

Summary: This article discusses 13th and 14th century seals in the historical archives of the monastery of the Canons Regular of the Lateran in Cracow. The research conducted to date suggests that the archive contains more than one thousand imprints of various seals, including nearly three hundred imprints dating back to the pre-Tridentine period. However, this vast collection has never been investigated independently. This article focuses exclusively on 13th and 14th century seals, and it is the first one in a planned series of articles. The collection includes seals of secular and ecclesiastical issuers, including kings, princes, royal officials, landed nobility, municipalities, popes, bishops and their officials. The paper contributes valuable information not only for Polish sigillography, but also for the European experts in the field.

Keywords: sigillography, Medieval seals, historical archives in the monastery of the Canons Regular of the Lateran in Cracow, artistic culture